

Haziran-Eylül 1920
TÜRKİYE İŞTİRAKİYÜN
TEŞKİLÂTI

Derleyen:
Banu İşlet – Cemile Moraloğlu Kesim

Sosyal Tarih Yayınları
Belge-Araştırma Dizisi: 2

© TÜSTAV İktisadi İşletmesi

Bu yapının telif hakları TÜSTAV İktisadi İşletmesine aittir,
izin alınmadan kullanılamaz.

Birinci Basım: Nisan 2008

ISBN: 978-975-8683-68-0

TÜSTAV İktisadi İşletmesi
Kocatepe Mah. Feridiye Cad.
No:20 Taksim-İstanbul
Telefon: 0212 237 98 92
Faks: 0212 237 98 93
url: www.tustav.org
e-posta: bilgi@tustav.org

Baskı ve Cilt:

Bookkibook

100. Yıl Mahallesi, Matbaacılar Sitesi, 1. Cadde, No: 139
34560, Bağcılar, İstanbul • Tel: 0212 629 06 07

Tel: 0212 430 88 12 Faks: 0212 430 88 16

Kapaktaki belge: Döküm 1, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 328-329

“vesika

Türkiye Kızıl Ordusu Birinci Nişancı Alayı'nın Komünist Hücresinin 27 Ağustos 920 tarihli
içtimâ-i umûmîsinde Türkiye İştirâkiyûn teşkilâtlarının 1 Eylül 920 kongresine vekil olarak
Mustafa Suphi yoldaşın intihâb edildiğini mübeyyin vesikadır

27 Ağustos 920

Hücre reisi (imza)

Kâtib (imza)

İntihâbın doğru olduğunu tasdik ederim
Alay siyâsî komiseri

kabulü

11/9/1920

Hüseyin Hilmi”

İÇİNDEKİLER

Sunu	7
Önsöz	9
Türkiye İştirakiyün Teşkilâtı Merkezî Heyeti'nin İçtimalan	11
Mustafa Suphî'ye Mektuplar ve Raporlar	125
Fırkânın Yâd-ı Mazisi	171

SUNU

Bu çalışmayla birlikte Mustafa Suphi'nin Baku'ya gelişinden TKP Kongresi toplanana kadar yürüttüğü örgütlü faaliyetin ana çerçevesini öğreniyoruz. Kitapta Türkiye İştirakiyün Teşkilâtı'nın Merkez Komitesi'nin toplantı tutanaklarının yanı sıra birçok protokol, karar ve işleyiş ilkesine ilişkin metin de yer alıyor. Ayrıca çalışmamın ikinci bölümünde bu süreçte Mustafa Suphi'ye gönderilmiş değişik mektuplara baktığımızda, yürütülmüş faaliyetin çapı hakkında daha iyi bir fikir ediniyoruz.

Mustafa Suphi Türkiye İştirakiyün Teşkilâtı'nın faaliyet amacı ile ilgili şunları yazıyor:

Türkiye İştirakiyün Teşkilâtı'nın hedef-i mesaisi muzmahill (?) Osmanlı İmparatorluğu'ndan müdrük, muktedir ve insaniyetkâr bir sosyalist Türkiye Cumhuriyeti çıkarmaktır. Bunun meydana gelmesi ise bahtsız halkımızın her türlü zulüm zincirlerini kırarak saltanat ve hakimiyeti kendi koluna almasıdır. İstanbul ile kat-ı alâka edildiği bu zamanda ise şu mefkûrenin ilk esaslarını atmaya Anadolu kıyamcılarının tevessül edecekleri ümidindeyim. Ve inkılâp buhranlarından zarar görerek padişah hükümetine temayül eden ve binaenaleyh kendi sınıfı menfaati namına halkı ve memleketi İngiliz ve Yunanlılara satacak mütemevvil ve müdir unsurlar bulunsa bile bunlar fakir ve mazlum halkın kahır ve gayzına dūçar olacaklardır. Fikrimce böyle bir ..... zuhur edecek hakiki inkılâp iledir ki Türkiye varlığını ispat ve ihkak etmiş olur.

Bizim bu esaslar etrafında yükselttiğimiz şiarlardan birincisi "müstevlilerin Anadolu ve İstanbul'dan kovulması"dır. Ve bunun için Türkiye İştirakiyün Teşkilâtı Anadolu kıyamını idare eden ordularımıza her suretle yardıma karar vermiştir. Azerbaycan ve Moskova ile muhabere neticesi Anadolu'ya gönderilecek muavenetin teferruatı da kararlaştırılması ve yol ..... Ermenistan'da böyle müsait bir geçidin temizlenerek Anadolu'ya hemhudut olmak meselesi birinci plana geçmiştir.¹

* * *

Son noktasını Banu İşlet ile Cemile Moraloğlu Kesim'in koyduğu bu çalışma, 2000 yılı Mart'ından bu yana Yücel Demirel'in başkanlığında yürütülen TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1 belgelerinin transkripsiyon çalışmalarının bir ürünü. Bu çalışmanın bütününe Banu İşlet ve Cemile Moraloğlu Kesim'in yanı sıra Emel Seyhan, Meral Bayülgen ve Şeyda Oğuz katıldılar. Rusça metinleri Rüstem Aziz çevirdi.

Kitaptaki tüm referanslar TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1'dir. Kitapta:

- [*italik*]: paralel metinden eklemelere işaret etmektedir, bir diğer deyişle aynı metnin birden çok sürümü arasındaki farklar böyle gösterilmiştir. Böylece içtimalarla ilgili ilk tutanaklarda yer alan bilgiler de kullanılabilir hale getirilmiştir.
- (*italik*): metinde yer almayan açıklamaları göstermektedir.

Erden Akbulut
Mart 2008

TKP'nin 10 Eylül 1920'de Bakû'da Mustafa Suphi önderliğinde kurulmasından önceki üç buçuk ay boyunca Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkez Heyeti toplantı tutanakları ile bu süre içinde Mustafa Suphi'ye gönderilen Mektup ve Raporlar

SUNUŞ

Mete Tunçay

Bu kitap, belgelerini benim *Türkiye'de Sol Akımlar I – Belgeler* (BDS Yay., 2000) cildinde yayımladığım, (TKF Birinci Kongresi tutanağı: s. 275-314, Program s. 315-20, Teşkilât Nizamnamesi s. 321-24) kuruluş kongresi öncesine ışık tutuyor. Kongre sonrası –Türkiye'ye gelişe kadar üç buçuk ay ve Suphi'lerin öldürülmelerinin hemen ertesi– ise, TÜSTAV Yayınları arasındaki iki ciltlik *Dönüş Belgeleri*'nde anlatılmaktadır (2004 - çevrimyazı: Yücel Demirel). Bu kitaptan hakkıyla yararlanılması, ancak andığımız kaynaklarla birlikte ele alınınca mümkün olacaktır.

Buradaki belgeler şimdiye değin bilmediğimiz birçok kişi ve konu hakkında bizi aydınlatmaktadır. Ben, bu kısa Sunuş yazısında dikkat çeken birkaç noktaya değinmekle yetineceğim.

İsim Sorunu

Mustafa Suphi, Moskova'da çıkarmaya başladığı ve (27 Nisan 1918-10 Şubat 1919 arasında) 12 sayı yayımladığı *Yeni Dünya* gazetesini 1919 Nisan ortasından itibaren Kırım Akmesic'te (Sımfepol) sürdürmüştür. Gazetenin bulabildiğimiz 26'ncı sayısı 25 Mayıs 1919 tarihini taşımaktadır (Bknz. Mete Tunçay, *Mustafa Suphi'nin Yeni Dünya'sı* – BDS Yay., 1995). Beyaz karşı-devrimciler Kırım'ı Bolşeviklerden alınca, Suphi de Moskova'ya dönmüş ve oradan Türkistan'a gönderilmiştir. [Kırım'da Baron Vrangel komutasındaki Beyaz egemenliği Kasım 1920'de anarşist Nestor Makhno ve Kızıl Ordu tarafından kesin yenilgiye uğratılmış ve Beyazlar İstanbul'a sığınmışlardır.] Suphi Taşkent'te *Yeni Dünya'yı* yeniden yayımlamaya başlamış ve 22 sayı daha çıkarmıştır (şimdiye kadar bunlara erişemedik!). Azerbaycan'ın Sovyetleştirilmesi üzerine Bakû'ya gelince, *Yeni Dünya'yı* tekrar başlatmış ve TKP kuruluş kongresine kadar 11 sayı yayımlamıştır (49/1'den 59/11'e kadar – daha sonra bu dizi 17 Şubat 1921'de yayımlanan 67/19'uncu sayıyla sonlanmıştır). Kongre öncesi, "Fırka/Parti" sözcüğü kullanılmadığı, "Teşkilât" denildiği gibi, Moskova ve Akmesic'te *Yeni Dünya*'larında kullanılan "Komünist" sıfatı yerine de "İştirakiyûn" denilmiştir. Bu, belki, görmediğimiz Taşkent sayılarında başlamıştır. Oysa biz, İştirakiyûn sözcüğünün Müslümanlara sıcak gelmesi için Anadolu'da (Şeyh Servet gibi kimselerce) ortaya konulduğunu biliyorduk. Kaldı ki, buradaki belgelerde Taşkent'ten Suphi'yle birlikte Bakû'ya gelenlere "heyet-i seferiye" veya "seferî komite" deniliyor. Orada kurdukları "Bakû Bürosu" Azerbaycan İştirakiyûn Fırkası'na da bağlıdır. (Ben kendi payıma, Azerilerin "İştirakiyûn" terimini kullandıklarını hiç görmedim.)

İstanbul'dan gelenler

Belgeler okundukça görülecektir ki, Komintern'in önyak olduğu Kurultay'ın ("konferans") 15 Ağustosta yapılması, 1 Eylülde de TKF kuruluş kongresinin toplanması planlanmışken, her ikisi de ertelenmiş, biri Eylül başında, öteki 10 Eylülde yapılmıştır. Erden Akbulut'la birlikte hazırladığımız *THİF 1920-23* başlıklı kitabın (TUSTAV Yay., 2007) bir dipnotunda (s. 470/dn. 392) şu

kayıt vardır: "İstanbul Komünist Grubu'nun... Mayıs ayı sonunda Komintern'den II.Kongreye katılmak üzere seçeceği delegeleri gönderme çağrısı aldığı, 27 Temmuz 1920 tarihli bir belgeden anlaşılıyor. Hilmioğlu Hakkı ve Ethem Nejat, 19 Temmuzda Petrograd'da başlayıp 7 Ağustos'a kadar Moskova'da devam eden II.Kongreye doğal olarak yetişememişler, Bakû'ya gelip M.Suphi'nin örgütüne katılmışlardır." Bu iki zat, Samsun üzerinden Trabzon'a gelerek, 21 Ağustosta oradan başka delegelerle birlikte Bakû'ya hareket etmişlerdir (Yavuz Aslan, *Birinci Doğu Halkları Kurultayı*; Kaynak Yay., 2007, s. 221/dn.50 – bu çok iyi hazırlanmış kitapta, Bakû Kurultayı'na bizden katılanlar hakkında geniş bilgi vardır). Suphi grubu içinde öldürülenlerden olan Ethem Nejat (genel sekreter) ve Hilmi-oğlu İsmail Hakkı'nın adları ilk kez 27 Temmuz tarihli toplantı tutanağında geçiyor. (Bakû'da kalan "Kaysenili" İsmail Hakkı ile karıştırılmaması gereken) Hilmi-oğlu İsmail Hakkı, Heidelberg doktoru bir eğitimciydi ve "Arap" lakabıyla tanınıyordu, çünkü zenciydi. Kızkardeşi Hilmi-kızı Naciye'nin de (keza "zenciye") kongrede kadın sorunlarıyla ilgili çalışmalar yapmakla görevlendirildiğini tutanaklardan okuyoruz. Bakû'ya ağabeyiyle mi gelmiş, yoksa daha önce mi gitmiş ("Bakû Komitesi huzurundaki Kadınlar hücrelerinden") olduğunu bilmiyoruz. Sonradan Türkiye'ye döndüğünü ve uzun yıllar öğretmenlik yaptığını duymuştum. İlginç bir nokta, Mandat yani yetki belgelerini saptama komitesinin 11 Eylül 1920 günlü toplantısında, tam oy hakkı olanlar arasında "Dr. Hakkı" sayılmışken, Ethem Nejad'ın adının geçmemesidir. (Bu listede, "Erzurum hücresi"nden Cevat'ın [Dursunoğlu] da adı vardır – "teşkilât"tan olmasa, sadece sempatican (*fellow traveller*) olsaydı, damızma oyu hakkı tanınanlar arasında sayılırdı.) Keza İstanbul'dan gelenler arasında olmamakla birlikte, tutanaklarda çok tartışılan bir isim olduğu için, ayrıca anılmaya değer bir isim de, Dr. Fuat Sabit'tir. Teşkilât-ı Mahsus / Karakol Cemiyeti adına Rusya'da ve Kafkaslarda faaliyet gösteren bu zat hakkında, (eski hocalarından biri olmakla tefahür ettiğim) Prof. Dr. Ali Birinci, *Türk Yurdu* dergisinin Mart-Mayıs 1999 tarihli 139-141'inci sayısında uzun bir yaşam öyküsü yayımlamış, sonra da bu yazıyı *Tarihin Gölgesinde Meşahir-i Mechuleden Birkaç Zat* başlıklı kitabına katmıştır (Dergâh Yay., 2001; s. 203-24).

Para birimleri

Çeşitli vesilelerle ödemeler yapılırken, Osmanlı lirası (bazen altın), Romanov ya da Nikola rublesi, Sovyet ve Kafkas rublesi gibi çeşitli birimlerin kullanıldığı göze çarpıyor. Sovyetleştirmeden önceki Azeri Müsavat, Gürcü Menşevik ve Ermeni Daşnak hükümetlerinin baştıkları (ortak?) "Zakafkas" banknotlarından başka, Rusya'nın başka yerlerindeki Beyaz yönetimler de kendi paralarını çıkarmışlardı. Bunların birbirleriyle pariteleri, herhalde çok karmaşıktı. Zamanla çoğu, değersiz kâğıt halini alırken, Sovyet rublesi de iki ayrı operasyonla birçok sıfırını atmıştır.

**TÜRKİYE İŞTİRAKİYÜN TEŞKİLÂTI
MERKEZİ HEYETİ'NİN İÇTİMALARI**

[28 Mayıs 920 Türkiye İştirakiyün Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Birinci İçtimai]²

Türkiye İştirakiyün Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Birinci İçtimai

28 Mayıs 920

Reis: Suphi yoldaş, hazır bulunan âzâlar: Mehmet Emin

Ruzname-i müzakerat:

1- Seferî Komite ile Bakû Teşkilâtı'nın vaziyeti

2- Türkiye İştirakiyün Askerî Kıtası

3- Sıradaki işler

Kararlar:

1- a) Türkistan'dan gelen Seferî Komite âzâları tamamen ve Bakû Teşkilâtı âzâlarından eskiden beri hakikaten komünist oldukları vesaik ile sabit olanlar esas âzâdan sayılıyor. İşbu suretle ayrılan hakikî komünistler [*arasında*] yeniden bir Bakû Bürosu teşekkül eder. Büro Azerbaycan İştirakiyün Fırkası'nın Bakû Komitesi'ne tâbi olacağı gibi Türkiye'ye ait mesailde bütün talimatı Türkiye İştirakiyün Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nden alacaktır.

b) Teşkilâta âzâ kaydında evvel emirde amele, rençper ve askerlere geniş imkân verilir, ziyahlardan ancak mukaddemce halk hizmetine merbutiyetleri tahakkuk edenler kabul edilir.

Yeniden âzâ kaydolunmak isteyenlerin taleplerini tetkik edilip heyet-i umumiye teşkil eden âzâ-yı esasiye tarafından alelusul kabul olunur.

İhtar - karar-ı mezkûru vücuda getirmek Merkezî Heyetçe tanımlan âzâ-yı esasiye ile yarın yapılacak müttehit içtimalara havale olunur.

2- Türkiye İştirakiyün Kıta-i Askeriyesi şimdilik Bakû Teşkilâtı idaresine verilip Kıta Kumandanı Abid Alim yoldaş ve Siyasî Komiseri ise Süleyman Sami yoldaş tayin edilir.

Sıradaki meselelerden: Gence'deki aksi inkişaf hareketine nihayet vermek ve bunun için Azerbaycanlı komünist arkadaşlara her surette yardım etmeye lüzum görüldüğünden Suphi yoldaşın muvakkat surette Gence'ye izamı ve refakatine verilecek arkadaşlar hususunda Bakû Teşkilâtı ile müzakerata karar verilmiştir.

3- Azerbaycan İnkişafı'nda büyük yararlılıkları görülen on bir Türk zabitanını istihdam etmek emelinde bulunduğumuzdan ihtiyacı maddiyelerini temin için kendilerine onar bin ruble Şürâ parası verilmesi kararlaştırılmıştır.

Reis: Mustafa Suphi

Mehmet Emin

[29 Mayıs 1920 Türkiye İştirakiyün Heyet-i Seferiyesi'nin İkinci Umumî İçtimarı]³

Türkiye İştirakiyün Heyet-i Seferiyesi'nin İkinci Umumî İçtimarı

29 Mayıs 1920

Ruzname-i müzakerat:

- 1- Seferî Komite'nin vaziyeti
- 2- Türkiye Teşkilâtı'nın yekdiğerleriyle münasebatı ve Merkez'e merbutiyeti
- 3- Türkiye İştirakiyün Askerî Kıtası
- 4- Asayiş meselesi
- 5- Rûfeka arasında taksim-i vezaif

Kararlar:

Meclise ittifak ile reis olarak İsmail Hakkı yoldaş intihap edildi.

- 1- Ahmet Yunus yoldaş hakikî âzâ olarak kabul edildi.
- 2- Bakû Komitesi keenlemyekün addolunur. Âzâsından eskiden beri hakikî komünist oldukları vesaik ile sabit olanlar esas âzâdan sayılır.

Bu teşkilâta âzâ kaydında evvelemerde amele, rençper ve askerlere geniş imkân verilip ziyahlardan ancak mağdur halk hizmetine merbutiyetleri tahakkuk edenler kabul olunurlar.

Meclis yarın saat üçte açılmak üzere kapandı.

3. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 195-196

[1 Haziran 920 Türkistan'dan Gelen Heyet-i Seferiye Komünistleriyle Bakû Komitesi'nin Hakikî Âzâlarının Müşterek Meclisi]⁴

1 Haziran 920

Numara – 1

1920 senesi 1 Haziran'ında Türkistan'dan gelen Heyet-i Seferiye Komünistleriyle Bakû Komitesi'nin hakikî âzâlarının müşterek meclisi Suphî yoldaşın riyaseti ve Mehmet Emin yoldaşın kâtipliğiyle küşat edilir.

Ruzname-i müzakerat:

- Bakû Teşkilâtı Heyet-i İdaresi'nin intihabı

- Mesail-i cariye

Ruzname-i müzakerat ittifak-ı ârâ ile kabul olunur.

- Bakû Teşkilâtı Heyet-i İdaresi'nin intihabından evvel Suphî yoldaş tarafından komünistliğin esası hakkında malumat verip âtidedeki yoldaşlar intihap edilip

Suphî yoldaş 18 reyle (ittifak-ı ârâ)

Mehmet Emin yoldaş 16 reyle (iki bîtaraf)

Abid Alim yoldaş 16 reyle (iki bîtaraf)

Salih Zeki yoldaş 15 reyle (üç bîtaraf)

Fahrî yoldaş 13 reyle (beş bîtaraf)

.....(*başu yırtık*) olarak müntehaplar: Süleyman Sami yoldaş 11 reyle (yedî bîtaraf), Yakup yoldaş 10 reyle (8 bîtaraf)

Mesail-i cariyeden:

2- Bakû'de faaliyette bulunan Türkiyeli komünist arkadaşların ne suretle işe başlamaları hakkında Yakup yoldaş malumat veriyor.

3- Salih Zeki yoldaş Bakû'deki Türkiye Teşkilâtı'nın teessüs ve faaliyeti hakkında malumat veriyor.

4- Abid Alim yoldaşın birinci teklifi:

Bakû Azerbaycan Komünist Komitesi âzâları mülhakata gönderildiğinden bugün mezkûr komite faaliyetini Bakû şehrinde lâıykıyla ifa edemiyor. Binaenaleyh bizim teşkilât âzâlarından natuk olanların oraya yardım etmesi lüzumu hususunda. Bu mesele müzakereden sonra Heyet-i İdare'ye havale olunur.

5- Abid Alim yoldaşın ikinci teklifi:

Gence ve mülhakatına Nuri Paşalar propaganda ve provakasyonu aleyhine propagandada bulunmak için teşkilâtımız tarafından o taraflara mübelliğler gönderilmesi hakkında.

İsmail Hakkı, Maksut Mustafa, Feyzullah Sacit yoldaşların (*yırtık*) izamına karar verildi (*yırtık*).

[1 Haziran 920 Fevkalâde Meclis]⁵

1 Haziran 1920 Fevkalâde Meclis Suphi yoldaşın riyasetinde açıldı.

Ruzname:

1- Cemal Ömer yoldaşla Mesut Zeki yoldaşın beyanâtı

2- Teşkilât meselesi

Bütçe, gazete

3- Kongre meselesi tehir olundu.

4- Beynelmilel Şark Şûrâsı'yla irtibat tesisi meselesi

Hüviyet varakası

Cemal Ömer yoldaşın beyanâtı: Derbent'deki işler hakkında malumat veriyor. Kuban İnkılâp Komitesi'ne reis oldum. Üç yüz kadar bey, ağa, paşa derdest ederek merkeze gönderdim. Türklere halkın teveccühü dolayısıyla her şey muvaffakiyetle çalışıyor ve her şeyi tezlikle vücuda getiriyordum. Orduya 150 koyun getirdim. Bütün teşkilâtı fukaranın eliyle ve fukara ikamesiyle vücuda getirdik. Toprak tevzi hakkındaki kanunu halka anlatarak, tüfek cem ederek fukarayı başa saldı ve neticede köylüler toprağı tesahup etmeye başladılar ve bu suretle ağaların nüfuzu hadimlerin gayretiyle kırılıyor, dahilî teşkilât bütün manasıyla halkı memnun ediyordu. Sizden benim ricam budur ki Kuba'ya Türk komünistleri hakikî yoldaşlar gönderiniz.

Ordunun muzafferiyetinden sonra bakkallar, tacirler, baylar fırkaya intisap etmişlerse de biz onların fırkasını dağıttık. Fakir halkın teşkil hakkı muhafaza etmesini anlattık. Halk henüz beylerin, ağaların, tacirlerin ihtiyarında olduğu için himaye etmek istiyorlardı. Bunu düşündürmeğe çok uğraştık. Erzak vaziyeti çok fenadır. Gerek Türklereğin iptilası ve gerek sonradan gelen ordunun vaziyeti dolayısıyla fakir halk pek müzayakadadır. Bizim Kızıl Ordu şehre dahil olduktan sonra her şeyin bahası iki misli oldu. Biz bu ihtikân önünü almak için derhal tacirleri topladık. Eski fiyatla satılması kararlaştırıldı. Bilâhare eşyaların saklanması üzerine serbest fiyatı ilan ettik. Eski askerler evvela salıverilmiş ise de bilâhare Harbî Komiser'in emriyle toplanmış ise de askerler iki zabitanın elindedir ve Siyasî Komiser yoktur.

Cemal yoldaşın hizmeti şayan-ı teşekkür görülmüş. Kuba'da erzakın azlığı ve saire cihetle alenen askerlerin halkı sıkıştırmaması ve aynı zamanda Kuba'ya Türk komünistleri izamına karar verilmiştir.

Mesut yoldaşın beyanâtı: Abid yoldaş beni 11inci Ordu'ya gönderdi. Cumaşehir kazasındaki kaymakamdan halk şekva ettiği için onu çıkararak yerine adam tayin ettik. Ve onun yüz bin rublesini fakir halka tevdi ettik. Şuşa şehrinde manifatura mağazalarını kapattık. Nutuk verirken halk bize şöyle dedi: Bize komutayı veren (?) Türklere binaenaleyh bütün mevcudiyetimizle bir Kızıl Şûrâlar Cumhuriyeti'yle mevcudiyetimizle muavenet edeceğiz dediler. Şuşa şehrinde birçok dilenciler vardır. Miktan yüzlere baliğ olmaktadır.

Şuşa şehrinde 30 yataklık bir hastane açıldı. Mektep ve hastane levazımının ikmâli, ihtiyacı için beni memur ettiler. Bilâhare de arkadaşımız iki kasayı kırdı. On birinci Kızıl Ordu'dan Pavlyoviç namındaki bu adam hatunlara ait eşyayı gasp etmek istedi. Ben telgrafla bildirdim. Bu adam mahpustur. Terter meselesi: Orada Türklereğin Hulusi'nin iğtişaş çıkardığı anlaşıldı. Hulusi üç bay ile beraber Gence'ye gitti.

Karabağ Valisi Hüsrev Bey'in halk tutulması taraftan değildir. Karabağ'da halkın hissiyatını yatıştırma için birkaç komünist Türk göndermek lâzımdır. Bilhassa Abid yoldaşa dört gözle intizar olunur.

5. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 202-204

Karabağ'da irtica hareketi yoktur. Halkın Türklere karşı hissiyatı pek yüksektir. Beyler alınmadıkça irticaın önünü almak mümkün değildir.

- Teşkilât hakkında Mehmet Emin yoldaş tarafından tanzim edilen bütçe kabul kılındı.

- Bakü Teşkilâtı Heyet-i Riyaseti'ne Mustafa Suphi. Muavinliğe Mehmet Emin. Kitabete Cemil Nazmi. Matbuat Şubesi müdürlüğüne Salih Zeki, Harbî Şube'ye Abid Alimof yoldaşlar intihap olundu. Kayıt ve Tevzi müdürlüğü ilâveten Salih Zeki. Maarif ve Medeniyet Şubesi müdürlüğüne Abdurrahman Mesudi yoldaşlar intihap olundular.

3- Bakü Komitesi esaslı surette bütçeyi tanzim etmeye memur kılındı. Ağdaş, Gökçe, Gence ve Nuha, Lenkeran rayonlarında (*bölgelerinde*) teşkilât vücuda getirilmesine ve üç aylık bütçe tanzim edilmesine karar verildi.

- Maarif ve Medeniyet Bölüğü mesuliyeti altında yüz kişilik Fırka Mektebi açılması kabul edildi.

Umuma mahsus konferanslar verilmesi takarrür etmiş ve konferans için Suphi (İştirakiyün Fırkası), İsmail Hakkı (Türkistan Şûrâlar Cumhuriyeti), Halim Sabit, Abid Alim (Kanun-ı Esasi), Yakup (İnkılâp Cereyanları), Abdurrahman (İslam ve Sosyalizm), Mehmet Emin, Nazmi, Cemal, Süleyman Sami, Ahmet Cevat (Garp ve Şark'ta Komünizm), Salih Zeki yoldaşlar intihap olundu.

Karabağ'a üç komünist ve altı da Fırka'ya mensup olmayan zabıtanın müteşekkil bir heyet izamına karar verilmiştir.

- Cemal yoldaş İştirakiyün Askerî Teşkilât kumandan muavinliğine intihap ve tayin olunmuştur.

[4 Haziran 920 Türkiye İştirakiyün Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin İkinci İctimai]⁶

Türkiye İştirakiyün Teşkilâtı Merkezî Heyeti'nin İkinci İctimai

4 Haziran 920

Reis: Suphî yoldaş, hazır bulunan âzâlar: Mehmet Emin

Ruzname-i müzakerat:

- 1- Bakû Teşkilâtı'nın Heyet-i İdaresi'nin tasdiki
- 2- Bakû Teşkilâtı'nın layihası
- 3- Bakû Teşkilâtı'nın bütçesi ve avans para meselesi
- 4- Kongre meselesi
- 5- Üçüncü Beynelmîlel'in İkinci Kongresi'ne vekil göndermek
- 6- Sıradaki işler

Kararlar:

[1- Türkiye İştirakiyün Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'ne merbutan Bakû Komitesi teşekkül eder.]

1- Bakû Teşkilâtı'nın umumî içtimainda intihap edilen Mustafa Suphî, Mehmet Emin, Abid Alim, Saalih Zeki ve Nazmi yoldaşlar Bakû Teşkilâtı'nın Heyet-i İdaresi âzâsı olarak tasdik olunur.

2- Bakû Bürosu'nun dahilî teşkilâtı esas itibariyle layihaları veçhiyle zeyildeki surette tasdik olunur.

a) Türkiye İştirakiyün Teşkilâtı'nın Bakû Bürosu beş kişiden mürekkep âzâya mâliktir. Bunlardan biri reis, biri reis muavini ve biri kâtip, diğerleri ise bu büronun âzâlarıdır.

b) Bakû Bürosu yanında esas itibarıyla beş şube teşekkül eder. Şubeler de ihtiyaca göre kısımlara ayrılır.

1- Harbî Şube [*İşbu şubeyi üç kişiden mürekkep bir heyet teşkil eder.*]

2- Kitabet Şubesi [*Komite âzâlarından birisi mesul kâtip intihap edilerek onun taht-ı idaresinde Kitabet Heyeti teşekkül eder.*]

İhtar: Kitabet Heyeti şimdilik biri Türkçe, diğeri Rusça olmak üzere iki kâtip muaviniyle, bir yazı makinesisi, bir tane mukayyit ile bir müvezziden ibaret olmalıdır.]

3- Maliye Şubesi (2 ve 3 bir idaredir) [*İşbu şube müdüriyeti bidayette Kitabet Heyet-i Müdüriyeti'ne havale olunur. Bu şubede baş muhasebeci ve bir de muavin behemehal bulunur. Aynı zamanda kasadarklık vazifesini kâtip ifa edecektir.*]

4- Teşkilât, Tebligat ve İstihbarat Şubesi [*Şube müdürlüğü Heyet-i İdare âzâlarından birine tevdi olunur. Şube müdürü kendisine münasip bir muavin alarak teşkilât ve tebligat işlerini bilâvasıta idare edecektir. İstihbaratı mükemmel bir yola sokmak için bir istihbarat memuru ayrıca bulundurulacak icab-ı hale göre lüzumu kadar âzâ ve muavin alınır.*]

İhtar: Teşkilât, Tebligat ve İstihbarat Şubesi'nin Maarif ve Medeniyet namıyla bir bölüğü bulunur. Şube kısmının ayrıca müdür ve icab-ı hale göre lüzumu kadar yardımcıları alınır. Konferanslar, konserler vermek, halk hayatından alınmış tiyatrolar tertip etmek.]

5- Matbuat, Kayıt ve Tevzi Şubesi [*Matbuat Şubesi: Şube müdürü komite âzâsından tayin olunur. Aynı zamanda kendisinin bir muavini dahi bulunacaktır.*]

İşbu şube taht-ı idaresinde olmak üzere iki bölüğe ayrılır:

a- *Gazete ve Risale Bölüğü: Fırka'nın mürevvic-i efkân olmak üzere gazete ve risaleler neşretmektir. İşbu şubenin İdare Heyeti üç kişilik bir mesul heyet-i tahririyyeden ibarettir.*

b- Tercüme ve Telif Şubesi: Matbuat Şubesi müdürünün tasvibiyle tercümanlar ve müellifler istihdam edilerek vücuda gelen işleri tab ve neşredecektir.

9- Kayıt ve Tevzi Şubesi: Fırka'ya mensup yoldaşlardan birisi müdür tayin edilerek, icap ederse kendisine bir yazıcı verilmelidir.]

İhtar – Teşkilât Şubesi yanında Maarif ve Medeniyet kısmı ayrıca bulunacaktır.

3- Bakû Bürosu'na yakın zamanda teslim edilmek üzere bütçe tanzim edilmesi tebliği, şimdilik bütçe hesabına avans verilmesi.

4- Türkiye İştirakiyün Teşkilâtları'nın Birinci Kongresi'nin birinci Eylül'de Bakû'de yapılmasına ve bunun için de Türkiye ve Rusya'nın her tarafına adamlar gönderilmesine karar veriliyor.

5- Üçüncü Beynelmilel'in İkinci Kongresi'ne İsmail Hakkı ve Slaviski* yoldaşlar gönderilmeye karar verildi. Bunların Moskova'ya gidip gelmeleri için beherine otuzar bin ruble Şûrâ parası verilmesi dahi kararlaştırılmıştır.

6- Sıradaki meselelerden Karabağ'a üç komünist ve altı da komünist [*Fırka'ya mensup*] olmayan zabıtanadan müteşekkıl bir heyet izamının tasdiki.

a) Türkistan'a gidecek muallim talebelerin orada edebiyat neşretmelerine masraf olmak üzere üç bin ruble Şûrâ parası verilmesine karar verildi.

---

* Kongre tutanaklarında Slavutski olarak geçmektedir (Yayıncının Notu)

[7 Haziran 1920 Türkiye İştirakiyün Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti Huzurunda Türk Tercüme ve Telif Heyeti Âzâlarından Mürekkep Meclis]7

7 Haziran 1920 senesinde Türkiye İştirakiyün Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti huzurunda Türk Tercüme ve Telif Heyeti âzâlarından mürekkep meclis Mustafa Suphi yoldaşın niyasetinde küşat edilmiştir.

Meseleler: Gazetenin temin-i intişarı ve mecmualar neşri
Tercüme ve telif meselesi

Kararlar:

Haftada laakal iki defa intişar edecek gazetenin Heyet-i Tahririyesi'ni tayin etmek meselesi. Gazetenin programını tayin etmek meselesi mevzubahis oldu. Gazete ne yerli gazeteler gibi kâmilen Azerbaycan'a mahsus bir şekil almadığı gibi Azerbaycan'da intişar eden gazetede ahval-i mahalliyeyi nazarı itibara almak mecburiyeti de vardır. Binaenaleyh gazete daima Türkiye'yi nazarda tutarak intişar edecek, Rus inkılâbı ile Türkiye inkılâbının mukayesesı ve Türkiye'de yapması lâzım gelecek mevzuda bahis olunacak. Türkiye'deki tebeddülât ve tahavvülât hakkında, Türkiye'nin ahvali hakkında hakiki ve ciddi esbaplara mâlik olmalı. Ve Rusya gazetelerine havadis için memba bulunmalıdır. Türkiye'de devam etmekte olan tahrikatı fırkamıza doğru celp etmek ve onları firka programına doğru yaklaştırmak lâzımdır. Millî kıyâmı, millî harekâtı insanileştirmek ve onlara hakikati telkin etmek lâzımdır. Gazetenin lisanı tekellüm lisanı olacak ve tamamıyla Anadolu halkının anlayacağı bir tarzda intişar edecektir.

Gazetenin Tahrir Heyeti: Sermuharrir Halim Sabit, Sacit, Osman Zeki, esas âzâ Mustafa Suphi, Salih Zeki yoldaşlardan müteşekkıl ve üçü Heyet-i İdare-i Esasiye'den ibaret olmak üzere beş kişiden ibaret bulunur.

Gazetenin muşahhihliğine Halil İbrahim yoldaş kabul edilmiş ve bu vazifeden başka gazeteye yardım etmeleri dahi kararlaştırılmıştır. Halil İbrahim yoldaş idare memurluğunu da deruhte edecektir.

500 Rusya'ya

500 Türkistan'a

1000 Azerbaycan

500 Türkiye'ye

500 havaliye

3000

Şimdilik gazetenin üç bin nüshadan ibaret olarak intişarı kabul olundu.

Tercüme ve telif kısmı: Gazetede yazı yazmak tercüme ve telife manî olmayacağından gazeteye iştiarak eden yoldaşlar tercüme ve telif meselesine de iştiarak edebilirler.

Tercüme ve Telif Komisyonu'ndan Ahmet Cevat yoldaş kabul olundu.

- Ayda bir defa intişar edecek 48 sayfalık risale meselesinin temin-i intişarı Ahmet Cevat yoldaşa havale kılındı. Münderecatının mümkün olduğu kadar mütenevvî olmasına, muhtelif meseleler hakkında malumatı ihtiva etmesine gayret olunacaktır.

Telif ve tercüme meselesinde muvafık bir heyet teşkili Ahmet Cevat ve Halil İbrahim yoldaşlara havale kılındı. Ve meclise nihayet verildi.

7 Haziran 1920 içtimasına iştirak eden yoldaşlar imzaları

1- İsmail Hakkı

2- Osman Zeki

3- Akif Saffet

4- A. Cevat

5- .....

6- Halil İbrahim

7- .....

8- .....

9- Salih Zeki

10- Feyzullah

Halim Sabit yoldaşın telif meselesi taayyün etti.

Fırka'nın malî, mütalaat-ı hususiyesi .....

[16 Haziran 1920 Türkiye İştirakiyün Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Üçüncü İçtimaı]⁸

Türkiye İştirakiyün Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Üçüncü İçtimaı

16 Haziran 1920

Reis: Suphi yoldaş, hazır bulunan âzâlar: [*Kâtip*] Mehmet Emin, Abid Alim yoldaş

Ruzname-i müzakerat:

1- Bakû Bürosu'nun bütçesi

2- Üsera Komisyonu'nun tasdiki

3- Kongreye vekiller getirmek ve teşkilât yapmak için Türkiye ve Rusya içerilerine adamlar göndermek

4- Salih Zeki hakkında

5- Sıradaki işler

Kararlar:

1- Bakû Komitesi'nin mufassal bütçesi (*orijinal metinde boş bırakılmış*) rublelik olduğu halde Merkezî Heyetçe tasdik edilip Azerbaycan Merkezî Komitesi'ne gönderilmesine karar verildi.

2- İçeri Rusya'dan gelmekte bulunan sabık üsera arasında propaganda ve teşkilât yapmak ve aynı zamanda ihtiyar ve maluliyete muavenet etmek maksadıyla Bakû Bürosu riyasetinde bir Üsera Komisyonu teşkiline karar verildi. İşbu komisyon teşkilât ve tebligat işlerine Bakû Bürosu, sevkiyat işlerini ise Halk Murahhaslığı vasıtasıyla yapmalıdır. Maddî cihetini büro vasıta İçtimaî Teminat Komiserliği vasıtasıyla temin edecektir.

3- Türkiye ve Rusya'da teşkilât yapmak ve Birinci Eylül Kongresi'ne vekiller getirmek için gönderilecek yoldaşlar hakkındaki mesele esas itibarıyla üç kısma ayrılır.

a) Hangi yerlerde teşkilât yapmalı ve nerelerden vekil getirmeli,

b) İşbu mesele için kimler gönderilmeli,

c) Gönderilecekler için teşkilât ve harcırah olarak verilecek para miktarının tayini.

A) İstanbul, Trabzon, Erzurum, Bayezit, Samsun, Sivas, Tokat, Amasya, Ankara, Ereğli, Zonguldak, Nahçıvan, Elviye-i Selase, İran, Türkistan, Dağıstan, Rostof, Kuban ve Novorosisk havalilerine teşkilât yapmak ve oralardan Eylül Bir Kongresi'ne vekiller getirmek lüzumu.

B) Birinci nöbette uzaklığı dolayısıyla İstanbul, Zonguldak, Mustafa Kemal Paşa'ya kadar ve Trabzon havalisine gönderilecektir.

Bunlardan: İstanbul'a [*ve havalisine*]: Mithat ve Alaattin [*(Nedim) ve .....*] yoldaşlar

Mustafa Kemal'e [*Samsun, Sivas, Tokat, Amasya ve Ankara havalilerine*]: Süleyman Sami yoldaş

[*Ereğli ve*] Zonguldak'a: Abdurrahim ve Ahmet yoldaşlar

Trabzon havalisine: Yusuf Kemal yoldaş

Verilecek para – İstanbul Teşkilâtı'na verilmek üzere yüz adet Osmanlı lirası altını ve arkadaşlardan harcırah olarak beherine otuzar lira altın ve hudut haricine kadar sarf edilmek için beş bin ruble Şûrâ parası verilmesi.

- Mustafa Kemal'e gidecek Süleyman Sami yoldaşa yüz elli adet Osmanlı lira altını ve hudud-ı harice kadar sarf edilmek üzere beş bin ruble Şûrâ parası verilmesi.

- Zonguldak Teşkilâtı'na verilmek üzere yüz adet Osmanlı lira altını ve arkadaşların yedine otuzar lira Osmanlı altını ve hudud-ı harice kadar beherine onar bin ruble Şûrâ parası.

- Trabzon ve Karadeniz havalisine gidecek arkadaşlara kırk lira Osmanlı altını ve hudud-ı harice kadar sarf edilmek için kendisine on bin ruble Şûrâ parası.

- İhtar: Mütebaki gönderilecekler içtima-ı âtîde müzakere edilebilir.

4. Heyet-i Merkeziye'nin Salih Zekî yoldaşın hayat-ı siyasiyesi hakkındaki malumatına nazaran şimdilik bu yoldaşın Bakû Bürosu âzâlığından istifa etmesine karar verildi.

5. Sıradaki işler:

Merkezî Büro'nun birçok devâir-i resmiye ile sıkı rabıtası olduğundan verilecek meblağın büyük bir yekûn teşkil etmesi nazar-ı itibara alınıp bu işler (*için*) daimi iki eskice araba satın alınmasına karar verilmesiyle Kıta-i Askeriye ..... araba ve atların dört yüz biner ruble bedele mukabil olmasına ve atlar için bütçeye lâzım gelen meblağın ilâvesine karar verildi.

[Mustafa Suphi'nin Türkiye İştirakiyün Teşkilatları Merkez Bürosu adına Üçüncü Enternasyonal İkinci Kongre Prezidyumuna telgrafları]

No.75⁹

17/06/1920

T E L G R A F
M O S K O V A

Üçüncü Enternasyonal İkinci Kongre Prezidyumuna

Ezilen dünya proletaryasının emellerinin yakın bir gelecekte gerçekleşeceğine inanan Türkiye İştirakiyün Teşkilatları Merkez Bürosu adına sizleri selamlıyoruz virgül değerli yoldaşlar nokta Umamız ki virgül Rusyada başlayan ve insanlık topluluğunun yaşamında iki devir arasındaki sınır oluşturmuş Büyük Sosyal Devrim virgül dünyadaki eski toplumsal düzenin sonunun kaçınılmaz olduğunu yadsınmaz bir şekilde kanıtlayacak virgül yüzyıllarca ezilen Doğu halkları emekçilerinin emperyalizmin tiksindirici esaretinden kurtulmaya ve yeni yaşamın kültürel kuruluşunun gelişmesine yönelik çabaları tam başarıya ulaşacaktır nokta

Başkan Mustafa Suphi
Asıl imza

No.606¹⁰

12/07/1920

T E L G R A F

III-cü Enternasyonal II-ci Kongresi Yürütme Komitesi Türkiye Komünist Teşkilatları Merkez Büro temsilcileri İsmail Hakkı ve Slavutski yoldaşlara
15 Temmuz saat 16'da direkt hatta olunuz

TKT MB Başkanı

9. CD 24, Klasör: 31-36, Belge no: 44, (Rusça)

10. CD 24, Klasör: 31-36, Belge no: 45, (Rusça)

No.608¹¹
12/07/1920

TELGRAF
MOSKOVA

III-cü Enternasyonal II-ci Kurultay Prezidyumuna

İşbu telgraf ile Türkiye Komünist Teşkilatları Merkez Bürosunca III-cü Enternasyonal II-ci Kurultayına gönderilen İsmail Hakkı ve Slavutski yoldaşlarımızın delege yetkilerini tasdik ederken, Türkiye'deki olaylar ve acil işlerim dolayısıyla kurultayın çalışmalarına bizzat katılma onuru ve mutluluğunu yitirmiş olmaktan duyduğum büyük üzüntüyü ifade ederim nokta Türkiye emekçi yığınları uyandırıyor virgül bütün dünya emekçileriyle dayanışma bilincine hızla vanyor ve proletarya davasının başarısına inanarak III-cü Enternasyonale virgül uluslararası proletarya ailesine giriyor nokta Türkiye Komünist Teşkilatları Merkez Bürosu adına II-ci kurultayı selamlar ve ezilen insanlığın kurtuluşu uğrındaki davasında kurultaya semereli çalışmalar dilerim nokta Yaşasın proletaryanın birlik cephesi ve onun kurmayı durumundaki III-cü Enternasyonal nokta

M. Suphi